

KS. RYSZARD SAWICKI*

RELIGIJNOŚĆ MŁODZIEŻY ZAANGAŻOWANEJ W WOLONTARIAT SZKOLNYCH KÓŁ CARITAS W DIECEZJI ŁĘCKIEJ W ŚWIELE BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Szkolne Koła Caritas w Diecezji Łęckiej

Troska o ubogich stanowi jedno z najważniejszych wyzwań pastoralnych współczesnego Kościoła, o czym przypomniał Ojciec Święty Franciszek na progu swojego pontyfikatu: „*Chciałbym Kościoła uboższego i dla ubogich*”¹. Swoją obecnością w świecie winien on świadczyć, że jest Kościołem miłości – „*Ecclesia caritatis*”². Słowa Chrystusa: „*Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili*” (Mt 25, 40) nie straciły nic ze swojej aktualności 3333i winne stanowić życiowe credo każdego chrześcijanina, a zwłaszcza wolontariuszy chrześcijańskich czynnie angażujących się w eklezjalną posługę charytatywną.

Bł. Jan Paweł II apelował o „*nową wyobraźnię miłosierdzia*”³. Na szczególną uwagę zasługuje w tym względzie jego homilia wygłoszona w Łęku dnia 8 czerwca 1999 r.: „*Krzyk biednych* (Hi 34, 28) całego świata podnosi się nieustannie z tej ziemi i dociera do Boga. Jest to krzyk dzieci, kobiet, starców, uchodźców, skrzywdzonych, ofiar wojen, bezrobotnych. Biedni są także wśród nas: ludzie bezdomni, żebracy, ludzie głodni, wzgardzeni, zapomniani przez najbliższych, przez społeczeństwo, poniżeni i upokorzeni, ofiary różnych nałogów. Wielu z nich próbuje nawet ukryć swoją ludzką biedę, ale trzeba umieć ich dostrzec (...).

* Ks. mgr lic. Ryszard Sawicki – Doktorant teologii pastoralnej w Katedrze Prakseologii Pastoralnej i Organizacji Duszpasterstwa na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz doktorant teologii duchowości na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie; e-mail: rysiekskarzyn@o2. pl.

¹ Franciszek, *Kościół ubogi i dla ubogich. Spotkanie z dziennikarzami* (Watykan, 16.03.2013), „L’Osservatore Romano” 2013, nr 5, s. 13.

² Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 41.

³ Jan Paweł II, List apostołski *Novo millennio ineunte*, nr 50.

Krzyk i wołanie biednych domaga się od nas konkretnej i wielkodusznej odpowiedzi”⁴.

W nauczaniu Kościoła współczesnego odczytującego znaki czasu można wyraźnie dostrzec zainteresowanie posługą charytatywną i instytucją wolontariatu, a zwłaszcza wolontariatu ludzi młodych. Na szczególną uwagę zasługują słowa Benedykta XVI, które skierował do pasterzy Kościoła w Polsce: „*Bardzo wielu młodych ludzi przejawia głęboką wrażliwość na potrzeby innych, zwłaszcza biednych, chorych, samotnych, niepełnosprawnych. Dlatego chętnie podejmują różne działania, by nieść pomoc potrzebującym. Istnieje też autentyczne zainteresowanie sprawami wiary i religii, potrzeba bycia razem w zorganizowanych i nieformalnych grupach oraz chęć doświadczenia Boga. (...) Wielką zatem szansą wychowawczą jest rozwój wolontariatu, który będzie inspirowany duchem ewangelicznym. Może warto byłoby tworzyć młodzieżowe zespoły Caritas w parafiach czy szkołach*”⁵. W świetle tych słów inspirowanie młodych ludzi do włączania się w dzieła charytatywne, podejmowane w ramach wolontariatu Szkolnych Kół Caritas, a także formacja tych osób w duchu Ewangelii należy do priorytetowych zadań Kościoła w Polsce.

Diecezja ełcka podejmuje wiele dzieł charytatywnych na rzecz osób dotkniętych różnymi formami ubóstwa. Kierowaniem i koordynowaniem wszelkimi inicjatywami związanym z wielowymiarową diakonią charytatywną zajmuje się Caritas Diecezji Ełckiej⁶. Realizacja jej misji możliwa jest tylko w oparciu o czynną służbę osób, które dobrowolnie, systematycznie, bez wynagrodzenia podejmują się w niej pracy na rzecz osób i grup społecznych będących w potrzebie. Takie osoby nazywamy wolontariuszami (od łac. „*voluntarius*” – dobrowolny, chętny, ochotnik)⁷.

Do wolontariuszy Caritas, poza członkami Parafialnych Zespołów Caritas, należy liczna grupa młodych ludzi – członków Szkolnych Kół

⁴ Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas Mszy św. w Elku dn. 8 czerwca 1999 r.*, „Martyria” 1999, nr 7-8, s. 6-7.

⁵ Benedykt XVI, *Przemówienie do I grupy biskupów z Polski przybyłych „ad limina”* (Watykan, 26.11.2005), w: „L’Osservatore Romano” 2(2006), s. 29.

⁶ Dzieła miłosierdzia podejmowane w diecezji ełckiej zostały opisane w książce dyrektora Caritas Diecezji Ełckiej; por. D. Kruczyński, *Krzyk i wołanie biednych. Kościół ełcki w służbie ubogim*, Ełk 2011.

⁷ Por. D. Pietrowski, *Wolontariat w Polsce – nowe spojrzenie na pracę społeczną*, „Roczniki Naukowe Caritas” 2001, nr 5, s. 31-32; W. Przygoda, *Wolontariat*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 907.

Caritas (dalej: SKC), którzy zapragnęli włączyć się w samarytańską służbę bliźnim. SKC jest organizacją uczniowską, która włącza się na zasadzie wolontariatu w działalność charytatywną, opiekuńczą i wychowawczą prowadzoną przez Caritas. SKC mogą powstawać w szkołach podstawowych, w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych⁸. Okres nauki w szkole, jak wynika z obserwacji, jest najwłaściwszym czasem dla kreowania postaw altruistycznych. Młodych ludzi cechuje poczucie wspólnoty. Są oni skłonni akceptować te same normy i zasady, wykazują otwartość i ciekawość świata. Chętnie podejmują się różnych form wolontariatu. Celem SKC jest zaspokajanie duchowych i społecznych potrzeb młodego pokolenia oraz podejmowanie przez nich dzieł miłosierdzia. Obszar ich działania stanowi: szkoła, środowisko lokalne i parafia. Aktywność kół przyczynia się do promocji wolontariatu oraz wzmocnienia roli wychowawczej Kościoła i szkoły⁹.

W diecezji ełckiej SKC zaczęły powstawać począwszy od 2003 r. działając w oparciu o regulamin zatwierdzony przez dyrektora ełckiej Caritas¹⁰. Dynamikę rozwoju SKC w diecezji ełckiej ukazuje poniższa tabela.

Tabela 1. Liczba SKC w diecezji ełckiej i ich wolontariuszy w latach 2003-2012

	Rok									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Liczba SKC	2	2	12	41	63	97	116	121	158	162
Liczba wolontariuszy	-	-	345	1520	1629	2500	2800	1982	2000	3240

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dekretów powołujących do istnienia poszczególne SKC w latach 2003-2012 oraz rocznych sprawozdań merytoryczno-finansowych Caritas Diecezji Ełckiej za lata 2005-2012. Brak danych w latach 2003-2005.

W diecezji ełckiej działa obecnie ok. 160 SKC, które skupiają ogółem 3 240 wolontariuszy (dane z 31 grudnia 2012 r.). Wolontariat człon-

⁸ Por. *Podręcznik opiekuńcza Szkolnego Koła Caritas*, red. M. Gaweł, Białystok-Warszawa 2009, s. 12.

⁹ Por. A. Makowska, *Miejsce Szkolnych Kół Caritas w pracy wychowawczej szkoły*, „Biuletyn Informacyjny Caritas Diecezji Ełckiej” 2007, nr 1, s. 1 i 3.

¹⁰ Por. Regulamin Szkolnego Koła Caritas.

ków SKC obejmuje szeroki obszar działalności charytatywnej otwarty na współpracę z innymi instytucjami.

Młodzi wolontariusze włączający się w eklezyjalną posługę miłości realizują swoje powołanie chrześcijańskie w świecie. Optymalizacja wszelkich działań pastoralnych, w odniesieniu do fenomenu wolontariatu chrześcijańskiego młodzieży, wymaga najpierw zdiagnozowania jego uwarunkowań społecznych, kulturowych i religijnych. Jednym z najbardziej istotnych wskaźników jest w tym względzie religijność. Pragnąc ukazać obraz młodzieży zaangażowanej w misję chrześcijańskiego miłosierdzia, podjęto badania empiryczne nad opiekunami i członkami SKC w diecezji ełckiej, posługując się metodą badań ankietowych.

Fenomen religijności w kontekście teorii socjologicznych i psychologicznych

Przed dokonaniem analizy materiału empirycznego przybliżona zostanie treść, jaką kryje w sobie analizowane zjawisko, określane mianem religijności. Termin ten obejmuje rzeczywistość wieloaspektową, która stanowi przedmiot wielu dyscyplin naukowych – teologii, filozofii, historii, socjologii i psychologii¹¹. Religijność oprócz elementów nadprzyrodzonych ma też swoją warstwę naturalną, dostępną fenomenologicznej obserwacji, może być zatem przedmiotem badań dyscyplin o charakterze empirycznym¹². Jej opisywanie stanowi domenę nauk socjologicznych i psychologicznych.

Religijność należy odnosić zawsze do pojęcia samej religii, rozumianej najczęściej jako „*zbiór twierdzeń i norm wyjaśniających oraz regulujących stosunek zachodzący między człowiekiem a Bogiem*”¹³. Psychologia kładzie tu nacisk na podmiotowe, indywidualne ustosunkowa-

¹¹ Teologia posługuje się częściej pojęciem wiara, rzadziej używa pojęcia religijność, należy jednak zaznaczyć, że terminy te nie są tożsame, mają bowiem odrębny zakres znaczeniowy. Pojęcie religijności używane jest zwłaszcza w teologii pastoralnej, która jest otwarta na nauki pomocnicze, a szczególnie socjologię i psychologię pastoralną. Należy jednak pamiętać, że refleksji nad wiarą i religijnością powinna towarzyszyć świadomość, że przedmiot ten wymyka się całościowym ujęciom, a jego warstwa dostępna naukowemu poznaniu stanowi jedynie część interpretowanej rzeczywistości. Stanowi to konsekwencję natury relacji między Bogiem, a człowiekiem będącej rodzajem tajemnicy, którą można częściowo poznać, ale nie da się jej do końca wyjaśnić, por. J. Szymoń, *Psychologiczne kryteria religijności dojrzałej*, w: *Duszpasterstwo wobec kryzysu wiary*, red. W. Przygoda, K. Świąt, Lublin 2013, s. 195.

¹² Por. Z. Golan, *Pojęcie religijności*, w: *Podstawowe zagadnienia psychologii religii*, red. S. Głaz, Kraków 2006, s. 71.

¹³ Tamże.

nie się człowieka wobec Boga i nadprzyrodzoności wyrażającej się w sferze pojęć, przekonań, uczuć i zachowań jednostki. Sprowadza się ona do subiektywnego odniesienia człowieka do rzeczywistości opisywanej i wyjaśnianej w religii¹⁴.

Socjologia z kolei definiuje religijność jako miarę obecności religii w życiu nie tylko jednostkowym, ale i społecznym. I. Borowik wyjaśniając to określenie w „*Leksykonie socjologii religii*” przytacza trzy najważniejsze definicje religijności¹⁵. E. Ciupak określa tym terminem zbiór poglądów i przekonań odnoszących się do religii jako takiej, a także przyjmowaną wobec tych treści postawę, która inspiruje bezpośrednio określone zachowanie¹⁶. H. Kubiak mówi o religijności jako sposobie przeżywania przez wierzących ich stosunku do istoty nadprzyrodzonej, wyrażającym się w przekonaniu o ważności religii jako zasady organizującej i wyjaśniającej życie jednostek i zbiorowości społecznej, określającej cele życiowe i sposoby ich osiągania oraz w podporządkowaniu własnego życia normom religii i w praktykach religijnych – indywidualnych i zbiorowych¹⁷. K. Koseła definiuje religijność szerzej jako poczucie posiadania własnego miejsca w uporządkowanej całości większej niż sam człowiek; w całości, której nadrzędne cele w taki sposób zawierają i orientują własne cele człowieka, że naturalne wydaje nawet poświęcenie własnych celów na rzecz celów wyższych¹⁸.

¹⁴ Na gruncie nauk psychologicznych rozróżnia się kilka rodzajów podejść do religijności: psychoanalityczne, behawiorystyczne, humanistyczne i biologiczne. Pojęciem pokrewnym jest określenie postawa religijna lub świadomość religijna. Kontekst psychologicznych badań nad religijnością stanowi najczęściej osobowość i jej funkcjonowanie, por. tamże, s. 72-79.

¹⁵ Por. I. Borowik, *Religijność*, w: *Leksykon socjologii religii. Zjawiska – badania – teorie*, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański, Warszawa 2004, s. 334-335.

¹⁶ Takie rozumienie religijności podkreśla dwa jej ważne elementy: intelektualno-wolucjonalny (poglądy i przekonania) i praktyczny wyrażający się w postawie wobec rzeczywistości oraz określonych zachowaniach; por. tamże, s. 334.

¹⁷ W tym ujęciu religijność jest sposobem myślenia i działania, determinowanym uznaniem zasad religii, stanem świadomości, przejawiającym się w zachowaniach, dzięki którym ludzie nawiązują kontakt z otaczającym ich środowiskiem społecznym i naturalnym. Kubiaka interesowała religijność zarówno w aspekcie indywidualnym, jak i społecznym; por. tamże, s. 335.

¹⁸ Próba szerszego ujęcia religijności została podjęta również przez I. Borowik, która rozumie pod tym pojęciem różnorodne treści i formy manifestowania się podstawowego przekonania, że sens ludzkiego życia nie wyczerpuje się w jego biologicznym istnieniu; por. tamże.

Termin religijność oznacza najogólniej funkcjonowanie religii w postępowaniu jednostek i życiu społecznym, które wyraża się w stosunku do doktryny religijnej, kultu, udziału w obrzędach religijnych, wspólnoty religijnej, moralności religijnej rozumianej jako wzorce i modły zachowania wynikające z nakazów religii¹⁹.

Chrześcijaństwo - podobnie jak i inne religie, nawet jeśli różnią się one pod względem norm społecznych i etycznych, tradycji praktykowania pomocy lub ich religijnego uzasadnienia - wymaga od swoich wyznawców życzliwości i gotowości niesienia pomocy bliźnim²⁰. Wierzący urzeczywistniają wskazówki płynące z Biblii i nauczania Kościoła dostosowując je do konkretnych okoliczności i własnych możliwości pomocy.

Metodologiczne podstawy badań empirycznych

Przedmiot i cel badań

Przedmiotem badań jest wolontariat chrześcijański realizowany w SKC stanowiących pastoralny model posługi charytatywnej w diecezji ełckiej. Celem badań jest bliższe poznanie zbiorowości wolontariuszy i opisanie sylwetki wolontariusza SKC. Na potrzeby niniejszego artykułu wybrano jeden aspekt badań empirycznych, mianowicie religijność wolontariuszy. Posługa charytatywna członków SKC nie może być bowiem oderwana od duchowości miłosierdzia. Pośród najważniejszych środków „formacji serca” wolontariuszy chrześcijańskich szczególne znaczenie mają uczestnictwo w Eucharystii, spowiedź i modlitwa osobista (będą odnosić się do nich użyte w badaniach wskaźniki).

Problemy badawcze

Badania religijności wolontariuszy miały charakter sondażowo-diagnostyczny, a ich problematyka została zredagowana w taki sposób, aby uzyskane wyniki mogły stanowić podstawę do sformułowania wniosków o charakterze praktycznym.

Podstawowe problemy badawcze obejmują następujące sfery:

- deklaracyjny stosunek wolontariuszy do wiary, wpływ cech społeczno-demograficznych (płeć, miejsce zamieszkania, typ szkoły) na wyrażanie wiary

¹⁹ Por. E. Wysocka, *Młodzież a religia. Społeczny wymiar religijności młodzieży*, Katowice 2000, s. 16.

²⁰ Por. B. Grom, *Psychologia religii. Ujęcie systematyczne*, Kraków 2009, s. 146.

- praktyki religijne w życiu wolontariuszy: uczestnictwo w Eucharystii, spowiedź, modlitwa prywatna
- uczestnictwo wolontariuszy w lekcjach religii
- przynależność do wspólnot lub grup parafialnych, a jeśli tak, to do jakich
- akceptacja wybranych prawd wiary w życiu wolontariuszy
- związek aktywności charytatywnej z procesem kształtowania postawy miłosierdzia wobec bliźnich, pogłębieniem wiary i więzi z Kościołem.

Narzędzia badawcze

Podstawowe narzędzie badawcze stanowił kwestionariusz ankiety dla wolontariuszy SKC. Na potrzeby niniejszego artykułu wykorzystano jedynie wyniki uzyskanych badań z bloku tematycznego dotyczącego religijności oraz dane społeczno-demograficzne badanej grupy.

Teren, organizacja i przebieg badań

Badaniami empirycznymi został objęty jeden z odcinków pracy charytatywnej w diecezji ełckiej – SKC. Badania zostały przeprowadzone jesienią 2012 r. i objęły zbiorowość opiekunów i wolontariuszy – uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych – SKC.

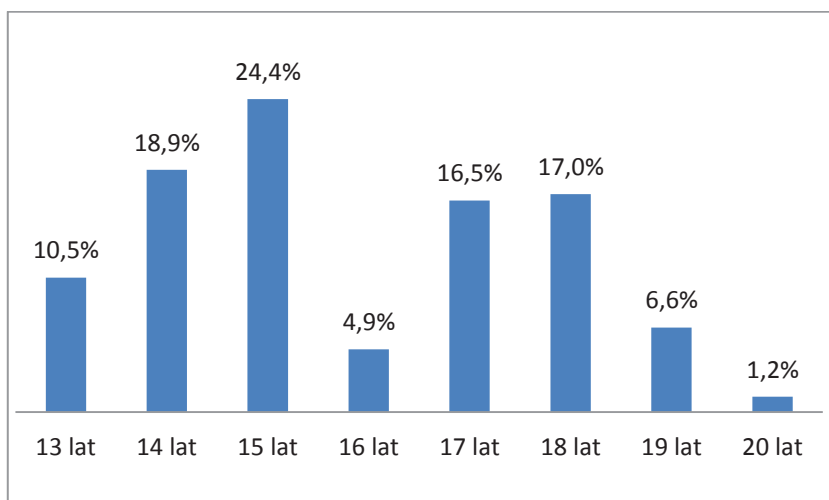
Aktualny wykaz SKC w diecezji ełckiej uzyskano od diecezjalnego koordynatora SKC – Katarzyny Gabruś. Podczas tzw. odpraw katechetycznych na rozpoczęcie roku katechetycznego 2012/2013 organizowanych przez Wydział Katechetyczny Ełckiej Kurii Diecezjalnej w poszczególnych rejonach diecezji (Augustów, Ełk, Giżycko, Olecko, Pisz, Suwałki) w dniach 27-30 sierpnia 2012 r. istniała możliwość przedstawienia celu badań i bezpośredniej zachęty do wzięcia w nich udziału wszystkich opiekunów. W świetle zrealizowanych badań 84,9% opiekunów to nauczyciele religii. Wspomniane spotkania były okazją do rozdania ankiet skierowanych do opiekunów i wolontariuszy z prośbą o przeprowadzenie badań w SKC oraz odesłanie wypełnionych ankiet. Pozostałym opiekunom SKC (nauczycielom innych przedmiotów niż religia) kwestionariusze ankiet zostały przesłane pocztą po uprzedniej rozmowie telefonicznej. Wypełnione i zebrane ankiety trafiły do Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego SAC w Warszawie celem przetworzenia zawartych w nich danych.

Charakterystyka badanej populacji z uwzględnieniem cech społeczno-demograficznych

We wrześniu 2012 r. istniało ponad 160 SKC skupiając ok. 3000 wolontariuszy na terenie diecezji ełckiej. Badania empiryczne zostały zawężone do uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych z uwagi na ich możliwości percepcyjne i większą refleksyjność, a zatem większą dyspozycyjność i przydatność do realizacji badań. W praktyce obszar badawczy ograniczył się do wolontariuszy z 90 SKC w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. Wyniki badań bazują na odesłanych i właściwie wypełnionych kwestionariuszach ankiet dla wolontariuszy SKC.

Wśród 677 przebadanych respondentów 465 wolontariuszy stanowiły dziewczęta (68,7%), a 202 chłopcy (29,8%). Populacja wolontariuszy jest zatem wyraźnie sfeminizowana. Warto przyjrzeć się bliżej strukturze wiekowej zbiorowości wolontariuszy SKC. Obrazuje ją poniższy wykres.

Wykres 1. Wiek respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

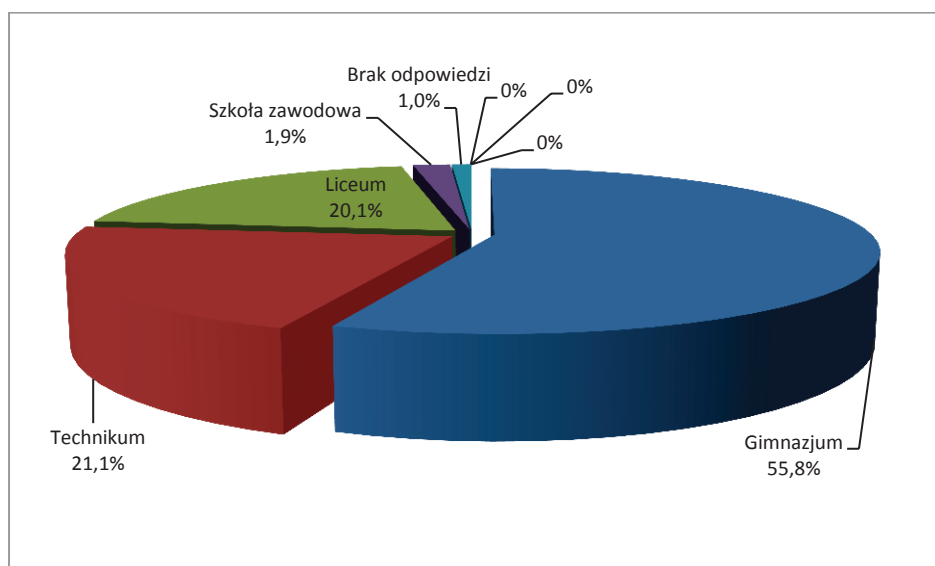
Najbardziej liczną grupę respondentów stanowiła młodzież w wieku 15 lat – 24,4%. Badania wykazały, że najchętniej zaangażowani w wolontariat byli uczniowie w wieku 13-18 lat. Wyjątek stanowiła grupa 16-latków, czyli uczniów klas pierwszych szkół ponadgimnazjalnych – ich mała liczba prawdopodobnie związana była z tym, że po przyjęciu

do szkoły ponadgimnazjalnej nie zdążyli jeszcze zadeklarować swojej przynależności do SKC (badania prowadzono we wrześniu).

Młodzież angażująca się w wolontariat SKC to w większości mieszkańcy wsi - 54,2%; mieszkańcy miast stanowią 40,8%. Należy jednak pamiętać o tym, że teren diecezji ełckiej jest mało zurbanizowany i uprzemysłowiony, a dużą część diecezjan stanowią właśnie mieszkańcy wsi. Na zapytanie o miejsce zamieszkania 5% respondentów nie udzieliła żadnej odpowiedzi.

Miejscem funkcjonowania SKC są szkoły. Warto przyjrzeć się zatem zbiorowości wolontariuszy pod kątem typu szkoły, do której uczęszczają. Obrazuje to poniższy wykres.

Wykres 2. Typ szkoły

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Ponad połowa wolontariuszy to gimnazjaliści – 55,8%. W szkołach ponadgimnazjalnych przynależność do SKC rozkłada się niemal równomiernie na uczniów: techników – 21,1% i liceów - 20,1%. Pośród tej grupy znalazło się zaledwie 1,9% uczniów szkół zawodowych. Wynik ten należy wiązać z faktem małej ilości szkół zawodowych i słabym

zainteresowaniem ich uczniów możliwością angażowania się w jakiegokolwiek zajęcia dodatkowe (w tym wolontariat)²¹.

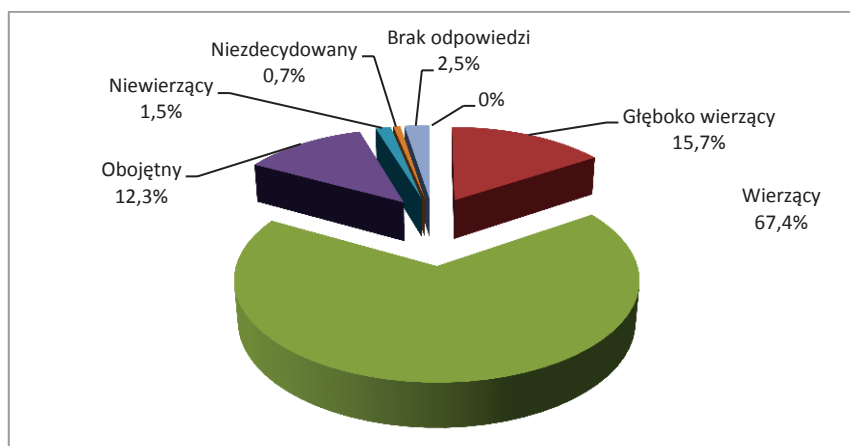
Wyniki badań religijności wolontariuszy

Po otrzymaniu wypełnionych kwestionariuszy ankiet i przetworzeniu ich przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego przeprowadzono analizę wyników badań. Najważniejsze z nich, odnoszące się do religijności, przedstawiono poniżej za pomocą wykresów i tabel.

Autodeklaracja religijności

Wstępną i bardzo ogólną diagnozę religijności wolontariuszy obrazują ich odpowiedzi na pytanie o ich stosunek do wiary. Zaprezentowano je na poniższym wykresie.

Wykres 3. Globalny stosunek do wiary

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Wyniki przeprowadzonego badania ujawniły, że wierzący (67,4%) i głęboko wierzący (15,7%) stanowią 83,1% zbiorowości wolontariuszy. Poniższe tabele, ukazujące globalny stosunek do wiary według płci, miejsca zamieszkania i typu szkoły, umożliwiają dokładniejszą analizę

²¹ W raporcie *Młodzież 2010* uczniowie zasadniczych szkół zawodowych zdecydowanie najrzadziej deklarują uczestnictwo w zajęciach dodatkowych organizowanych na terenie szkoły, zaledwie co dziesiąty korzysta ze szkolnej oferty zajęć ponadprogramowych; por. Centrum Badania Opinii Społecznej, *Młodzież 2010 - Opinie i diagnozy*, 2011, nr 19 [dalej: *Młodzież 2010*], s. 124.

autodeklaracji wiary wolontariuszy w oparciu o bardziej szczegółowe dane.

Tabela 2. Globalny stosunek do wiary wg płci

Płeć wolontariuszy	Stosunek do wiary												Ogółem	
	Głęboko wierzący		Wierzący		Obojętny		Nie-wierzący		Niezdęcy-dowany		Brak odpo-wiedzi			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Dziewczęta	66	9,7	331	48,9	52	7,7	6	0,9	3	0,4	7	1,0	465	68,7
Chłopcy	39	5,8	122	18,0	30	4,4	4	0,6	2	0,3	5	0,7	202	29,8
Brak odpowiedzi	1	0,1	3	0,4	1	0,1	0	0,0	0	0,0	5	0,7	10	1,5
Razem	106	15,7	456	67,4	83	12,3	10	1,5	5	0,7	17	2,5	677	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Tabela 3. Globalny stosunek do wiary wg miejsca zamieszkania

Płeć wolontariuszy	Stosunek do wiary												Ogółem	
	Głęboko wie-rzący		Wierzący		Obojętny		Nie-wierzący		Niezdęcy-dowany		Brak odpo-wiedzi			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Wieś	56	8,3	264	39,0	32	4,7	5	0,7	4	0,6	6	0,9	367	54,2
Miasto	45	6,6	172	25,4	48	7,1	5	0,7	1	0,1	5	0,7	276	40,8
Brak odpowiedzi	5	0,7	20	3,0	3	0,4	0	0,0	0	0,0	6	0,9	34	5,0
Razem	106	15,7	456	67,4	83	12,3	10	1,5	5	0,7	17	2,5	677	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

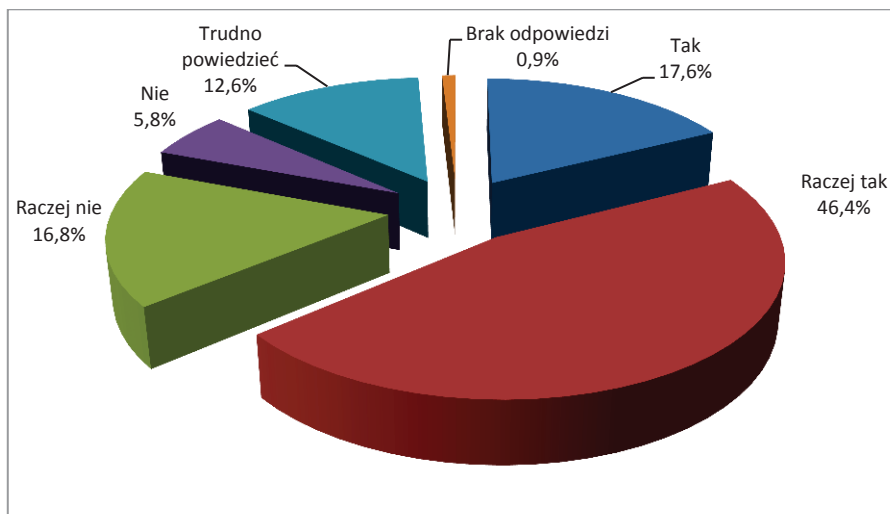
Tabela 4. Globalny stosunek do wiary wg typu szkoły

Typ szkoły	Stosunek do wiary												Ogółem	
	Głęboko wie-rzący		Wierzący		Obojętny		Nie-wierzący		Niezdęcy-dowany		Brak odpo-wiedzi			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Gimnazjum	72	10,6	257	38,0	35	5,2	1	0,1	1	0,1	12	1,8	378	55,8
Liceum	20	3,0	95	14,0	14	2,1	5	0,7	1	0,1	1	0,1	136	20,1
Technikum	11	1,6	94	13,9	32	4,7	4	0,6	2	0,3	0	0,0	143	21,1
Szkoła zawodowa	2	0,3	8	1,2	2	0,3	0	0,0	1	0,1	0	0,0	13	1,9
Brak odpowiedzi	1	0,1	2	0,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	4	0,6	7	1,0
Razem	106	15,7	456	67,4	83	12,3	10	1,5	5	0,7	17	2,5	677	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Uzupełnieniem autodeklaracji wiary było pytanie do wolontariuszy o znajomość Ewangelii i kierowanie się nią w życiu. Odpowiedzi członków SKC prezentuje poniższy wykres.

Wykres 4. Czy znasz Ewangelię i kierujesz się nią w życiu?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Znajomość Ewangelii i kierowanie się nią w życiu deklaruje 64,0% respondentów, w tym tylko 17% odpowiedziało na to pytanie „tak” i aż 46% „raczej tak”. Stosunkowo dużą grupę stanowią wolontariusze, którzy nie potwierdzają ani znajomości Ewangelii ani życia według jej zasad - 22,6% badanych (5,8% odpowiedziało „nie”, a 16,8% „raczej nie”). Wyniki badania wskazują na niepokojące zjawisko braku znajomości Ewangelii i życia jej wartościami wśród znacznej części wolontariuszy, co w konsekwencji prowadzi do osłabienia motywacji inspirowanej duchem chrześcijańskim.

Praktyki religijne

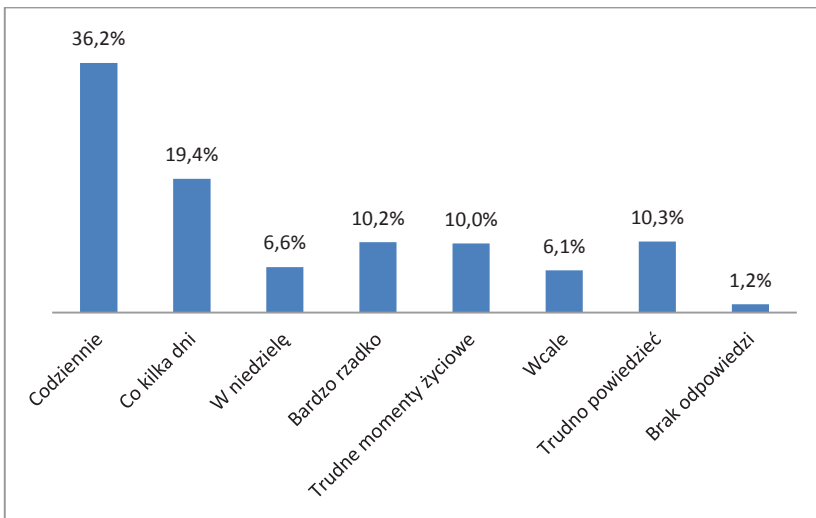
Przynależność do jakiejś religii oznacza nie tylko podzielenie jej ogólnych zasad i podstawowych wyborów, ale także wypełnianie praktyk religijnych. Dzięki ich zachowaniu przynależność do wspólnoty Kościoła staje się bardziej wyeksponowana. Spadek uczestnictwa w praktykach religijnych związany jest zwykle z procesem określanym przez socjologów religii mianem „odkościelnienia” i oznacza zawsze ja-

kiś sygnał zmian zachodzących w tradycyjnej religijności. Odchodzenie od praktyk religijnych jest najczęściej tożsamy z osłabieniem wiary, a w konsekwencji z możliwością jej utraty.

W badaniach pytano wolontariuszy o to, czy wypełniają praktyki religijne – modlą się prywatnie, uczestniczą we Mszy św. i przystępują do spowiedzi?

Modlitwa chrześcijanina jest „światłem duszy, prawdziwym poznaniem Boga i pośredniczką między Nim a ludźmi”²². Stanowi przejaw osobistego doświadczenia wynikającego z wiary. Nie poddaje się ścisłej kontroli zewnętrznej i z trudem daje się badać empirycznie²³. Zanikanie praktyki modlitwy indywidualnej jest z reguły pierwszym przejawem procesów dechrystianizacji. Wyniki badań dotyczące modlitwy prywatnej wolontariuszy prezentuje poniższy wykres.

Wykres 5. Jak często modlisz się prywatnie?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Regularną lub prawie regularną modlitwę indywidualną deklaruje 55,6% respondentów (modlący się codziennie lub co kilka dni). Regularna lub prawie regularna modlitwa indywidualna, zwana potocznie pa-

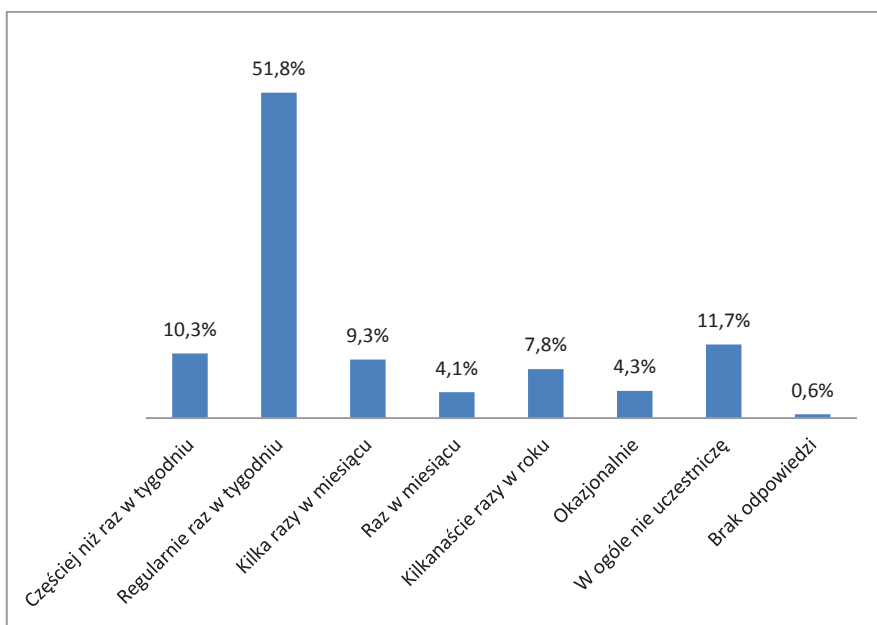
²² Jan Chryzostom, Homilia 6, *O modlitwie (Modlitwa światłem duszy)*, w: *Liturgia Godzin*, t. II, s. 59.

²³ Por. J. Przybyłowski, *Jak modli się polska młodzież? Studium socjologiczne*, Warszawa 2013.

cierzem jest w podobnej mierze respektowana zarówno przez dziewczęta (57,2% ogółu populacji dziewcząt), jak i chłopców (53,0%). Niepokojący jest fakt, że 26,3% badanych wolontariuszy modli się: „bardzo rzadko” (10,2%), „tylko w ważniejszych sytuacjach życiowych” (10,0%) bądź nie modli się „wcale” (6,1%). Na pytanie o częstotliwość modlitwy aż 10,3% respondentów odpowiedziało „trudno powiedzieć”, a 1,2 % nie udzieliło na żadnej odpowiedzi.

Duchowość miłosierdzia winna karmić się Eucharystią. Regularne uczestnictwo we Mszy św. jest najlepszym narzędziem „formacji serca” wolontariuszy chrześcijańskich²⁴. Częstotliwość uczestnictwa wolontariuszy SKC we Mszy św. obrazuje poniższy wykres.

Wykres 5. Jak często uczestniczysz we Mszy św.?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

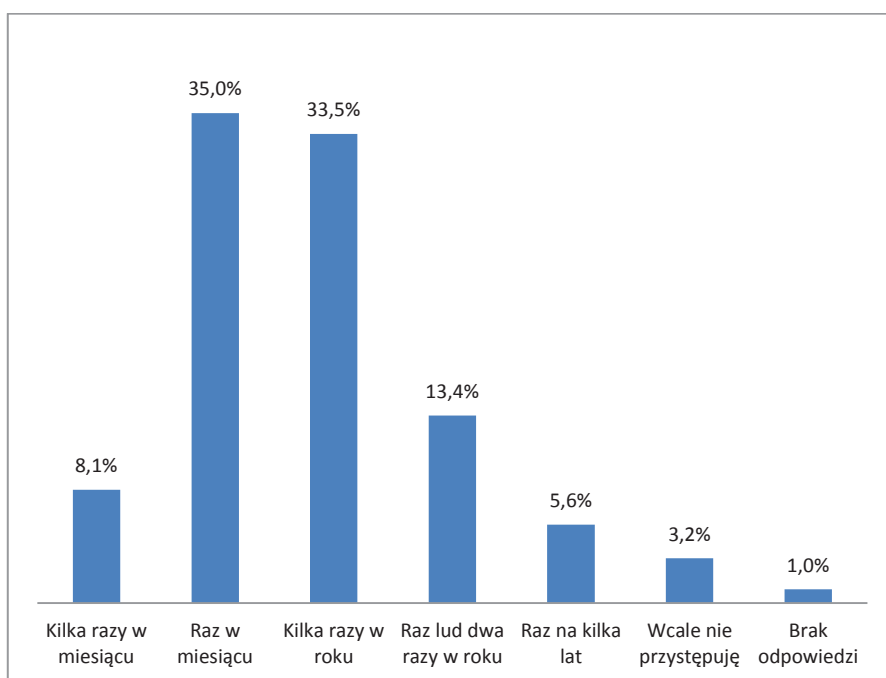
62,1% respondentów deklaroowało, że uczestniczy w każdej niedzielę w Eucharystii. Łącząc trzy pierwsze kategorie praktykujących w udział w niedzielnej Eucharystii (w niedzielę, częściej niż w niedzielę, kilka razy w miesiącu, raz w miesiącu), uzyskuje się wskaźnik tzw. kato-

²⁴ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est* [dalej: DCE], nr 31.

lików niedzielnych wynoszący 75,5%, a więc takich, którzy przynajmniej raz w miesiącu biorą udział w Mszy św. niedzielnej nakazanej przez Kościół. Pozostali zaliczają się do „katolików świątecznych”, którzy chodzą do kościoła tylko kilkanaście razy w roku (7,8%), a nawet jeszcze rzadziej, tylko okazjonalnie (4,3%), lub w ogóle nie respektują praktyk niedzielnych (1,7%).

Szczególne znaczenie w procesie kształtowania wrażliwości sumienia wolontariusza ma sakrament pokuty i pojednania. Częstotliwość korzystania z tego sakramentu przez wolontariuszy prezentuje poniższy wykres.

Wykres 7. Jak często przystępujesz do spowiedzi?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Łącząc dwie pierwsze kategorie respondentów pytaných o częstotliwość odbywania spowiedzi (kilka razy w miesiącu – 8,1%, raz w miesiącu – 35,0%) uzyskuje się grupę respondentów korzystających ze spowiedzi miesięcznej tzw. katolików gorliwych – 43,1%. Po dołożeniu do tej zbiorowości kolejnych dwóch kategorii (kilka razy w roku –

33,5%, raz lub dwa razy w roku – 13,4%) otrzymuje się wskaźnik tzw. paschantes - spowiedzi wielkanocnej²⁵. Wskaźnik ten wynosi 90% ogółu badanych. Poziom sakramentalnych praktyk pokutnych jest zatem wysoki. Jest jednak także grupa wolontariuszy, która przystępuje do spowiedzi raz na kilka lat – 5,6%, albo wcale nie przystępuje – 3,3%. W przybliżeniu 2/3 respondentów, którzy udzielili tych odpowiedzi stanowią chłopcy.

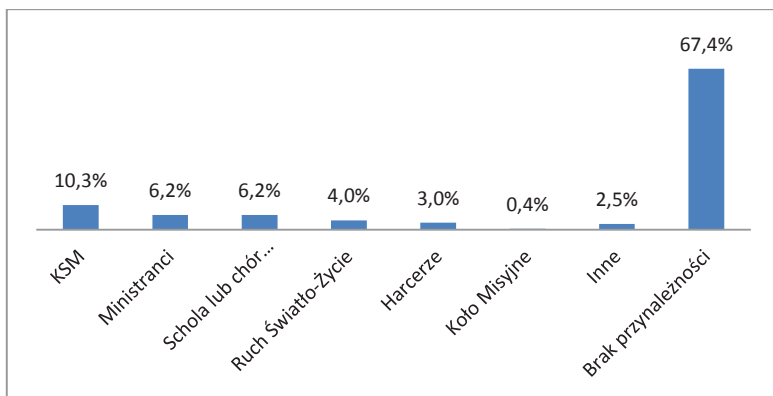
Uczestnictwo w lekcjach religii

Pogłębianiu wrażliwości wolontariuszy na potrzeby, krzywdę i cierpienie drugiego człowieka oraz pobudzaniu do bezinteresownej troski o bliźniego służy formacja intelektualna w postaci uczestnictwa w lekcjach religii w szkole. Program jej nauczania uwzględnia bowiem szeroko problematykę społeczną. W lekcjach religii uczestniczy 95,4% ankietowanych. Niepokojący jest fakt, że 2,1% wolontariuszy nie uczęszcza na religię, a 2,5 % nie udzieliło na to pytanie żadnej odpowiedzi. Warto zaznaczyć przy tym, że część osób spośród grupy młodzieży nie uczestniczącej w lekcjach religii w szkole to chrześcijanie innych wyznań.

Przynależność do wspólnot lub grup parafialnych

Ważną rolę w formacji chrześcijańskiej i kształtowaniu postaw prospołecznych odgrywają grupy parafialne. Przynależność wolontariuszy do poszczególnych wspólnot i grup parafialnych przedstawia poniższy wykres.

²⁵ Termin ten stosują socjologowie w opisie praktyki odbywania spowiedzi. W sensie ścisłym słowo „paschantes” oznacza proporcję między liczbą przystępujących do spowiedzi i Komunii św. wielkanocnej, a liczbą zobowiązanych do tej praktyki na określonym terytorium kościelnym (np. parafia, dekanat, diecezja) lub cywilnym (np. miasto, cały kraj); por. J. Mariański, L. Szmyczek, *Praktyki religijne*, w: *Religijność mieszkańców Warszawy*, red. W. Zdaniewicz, S. Zaręba, T. Zembrzuski, Warszawa 2007, s. 89.

Wykres 8. Przynależność do wspólnot i grup parafialnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Przynależność do wspólnot lub grup parafialnych zadeklarowało 30,9% respondentów²⁶. Najczęściej były to: Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży - 10,3%, ministranci - 6,2%, schola lub chór parafialny – 6,2%. Czynny udział w tych strukturach religijnych bierze 45,3% respondentów spośród zbiorowości osób deklarujących się jako głęboko wierzący i 32,0% spośród populacji deklarujących się jako wierzący. Badania nie wykazały żadnej osoby niewierzącej należącej do którejsz z grup lub wspólnot parafialnych, zaś 1,7% respondentów nie udzieliło żadnej odpowiedzi na pytanie o przynależność do grup i wspólnot parafialnych.

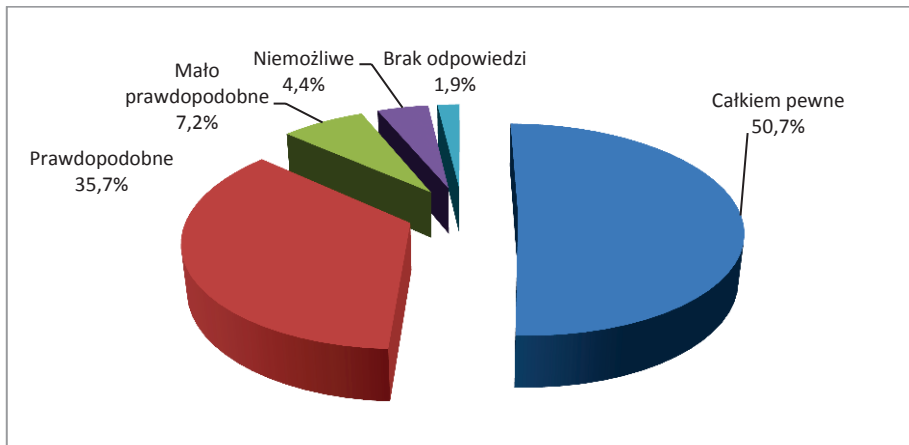
Akceptacja wybranych wierzeń i prawd wiary

Na tym etapie prowadzonej analizy warto podkreślić, że zdecydowana większość wolontariuszy identyfikuje się z wiarą religijną, wielu z nich potwierdza to udziałem w praktykach religijnych. Jednakże w celi głębszej charakterystyki religijności badanej zbiorowości, należy odnieść się do dalszych odpowiedzi respondentów, tym razem z zakresu wybranych wierzeń i prawd wiary. Kwestionariusz ankiety do wolontariuszy został tak skonstruowany, aby na podstawie zebranego materiału empirycznego można było rozpoznać postawy respondentów wobec oficjalnej doktryny Kościoła. Znalazły się tu pytania dotyczące wiary w życie wieczne po śmierci, istnienie szatana, narodziny dziecka w stanie

²⁶ W raporcie *Młodzi 2010* przynależność do „organizacji, stowarzyszeń i klubów religijnych” deklarowało 8% badanej młodzieży; por. *Młodzi 2010*, s. 105.

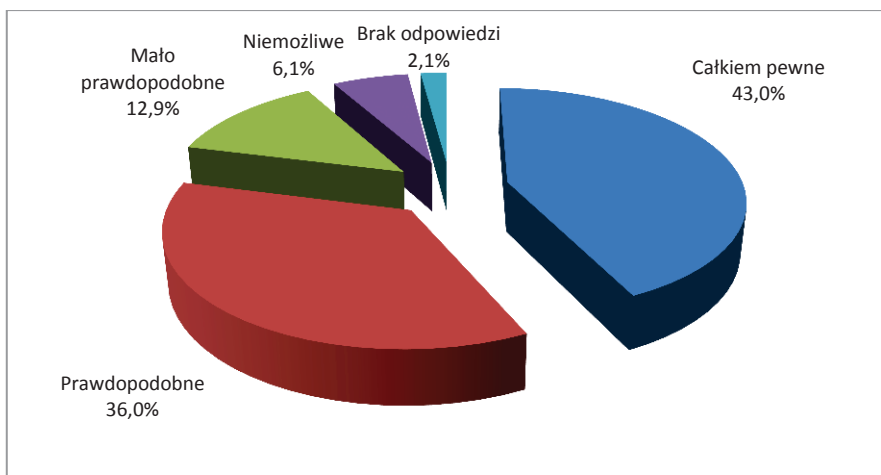
grzechu pierworodnego i chodzenie Jezusa po falach jeziora. Akceptację wybranych wierzeń i prawd wiary przedstawiają poniższe wykresy.

Wykres 9. Czy wierzysz, że istnieje życie po śmierci?

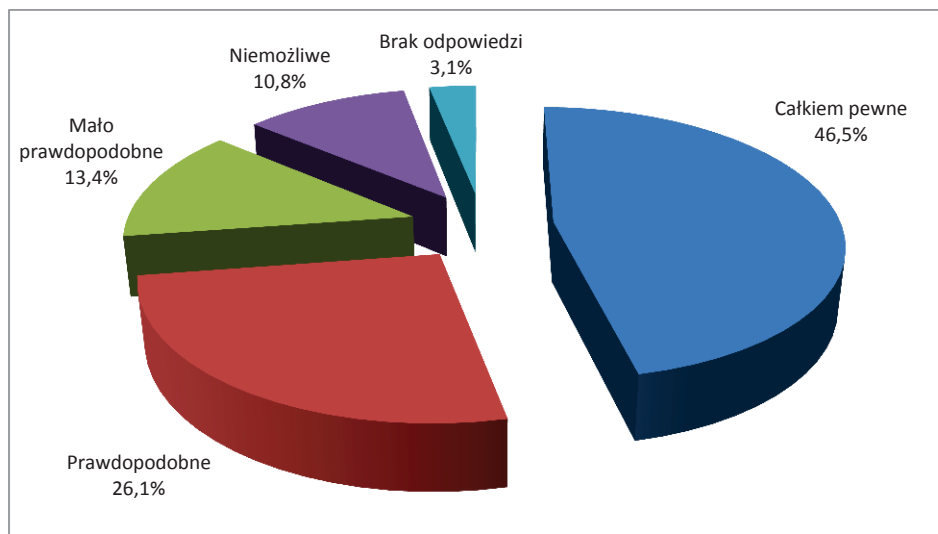
Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Wykres 10. Czy wierzysz, że szatan rzeczywiście istnieje?

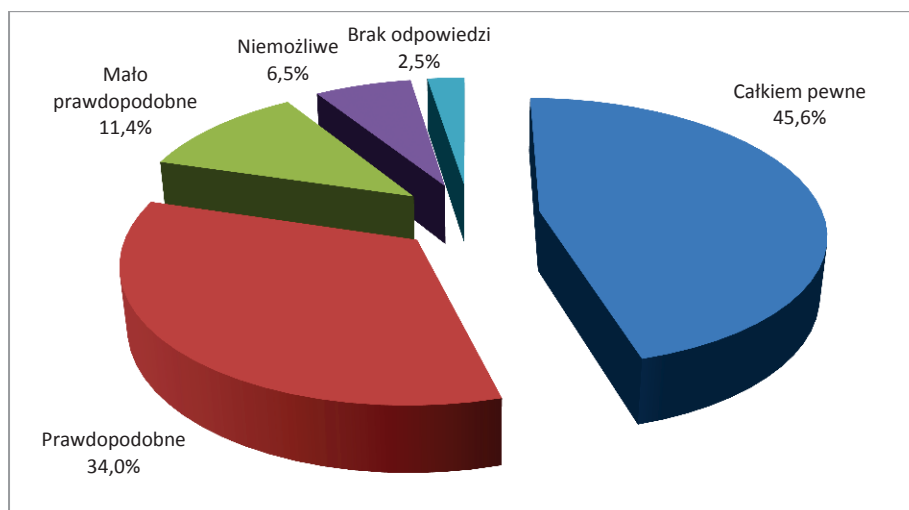
Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Wykres 11. Czy wierzysz, że dziecko przychodzi na świat w stanie grzechu pierwotnego?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Wykres 12. Czy wierzysz, że Pan Jezus rzeczywiście chodził po falach jeziora?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

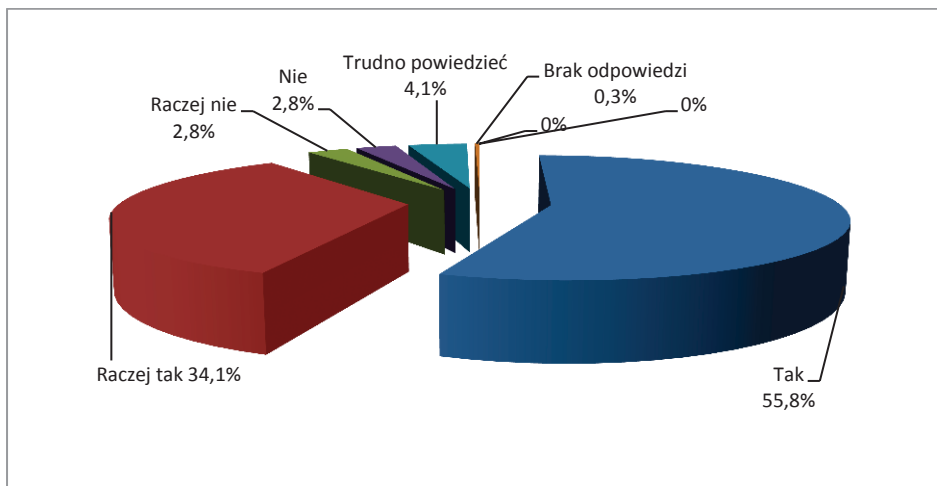
W wymiarze wierzeniowym uwidocznione zostało zjawisko religijności selektywnej objawiające się polaryzacji w podejściu do akcep-

tacji wierzeń i prawd wiary (subiektywizacja i prywatyzacja religijności).

Aktywność charytatywna a proces kreowania postaw chrześcijańskich

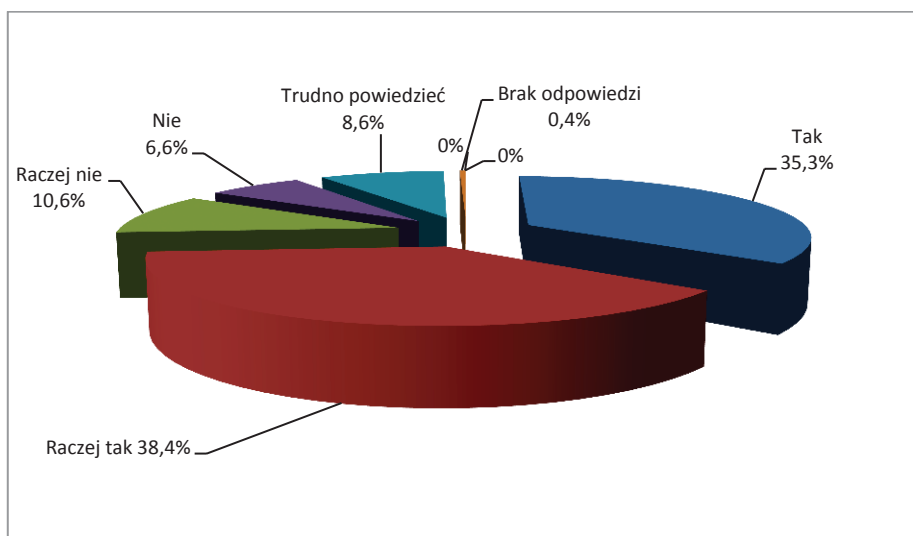
Wolontariusze SKC w diecezji ełckiej uczestniczą w różnych formach działalności charytatywnej np. udział w kwestach, zbiórkach żywności, rozprawianie świec, porządkowanie grobów, przygotowywanie świątecznych paczek dla ubogich, odwiedziny chorych w szpitalu, korepetycje dla słabszych uczniów itd. W realizacji swoich zadań współpracują nieraz z innymi podmiotami, np. Caritas diecezjalną i parafialną, Centrum Wolontariatu Caritas Diecezji Ełckiej, dyrekcją szkoły, innymi SKC, szpitalem, hospicjum, domem dziecka, świetlicą itd. Za pomocą trzech pytań umieszczonych w kwestionariuszu ankiety próbowano ukazać związek aktywności charytatywnej wolontariuszy z procesem kreowania postaw chrześcijańskich. Odpowiedzi na te pytania przedstawiają poniższe wykresy.

Wykres 13. Czy zaangażowanie w pracę SKC i wolontariat uczy Cię wrażliwości na potrzeby, krzywdę i cierpienie drugiego człowieka oraz pobudza do bezinteresownej troski o bliźniego?

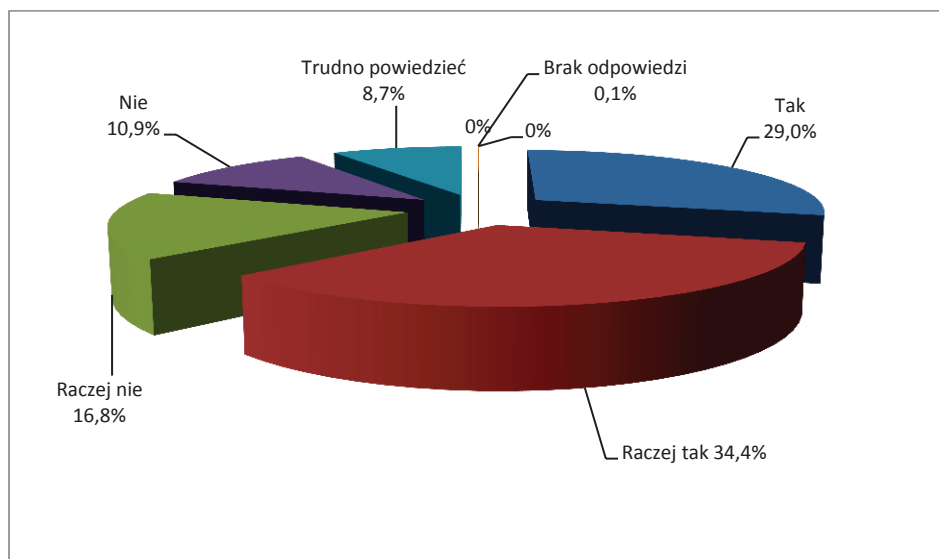
Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Wykres 14. Czy zaangażowanie w pracę SKC i wolontariat wpływa na pogłębienie Twojej wiary?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Wykres 15. Czy zaangażowanie w pracę SKC i wolontariat wpływa na pogłębienie Twojej więzi z Kościołem?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwestionariusza ankiety do wolontariuszy SKC.

Analizując związek zaangażowania młodych ludzi w pracę SKC i wolontariat z procesem kreowaniem postaw chrześcijańskich można zauważyć kilka zależności. Aż 90% respondentów deklaruje, że zaangażowanie w aktywność charytatywną uczy ich wrażliwości na potrzeby, krzywdę i cierpienie drugiego człowieka oraz pobudza do bezinteresownej troski o bliźniego. Wyniki badania wpływu aktywności charytatywnej wolontariuszy na pogłębienie wiary i więzi z Kościołem wyglądają jednak mniej optymistycznie. To, że wolontariat Caritas pogłębia wiarę deklaruje bowiem 73,7% respondentów, a jego wpływ na pogłębienie więzi ze wspólnotą Kościoła deklaruje 63,4% respondentów. Widoczne jest zatem zjawisko „odrywania” wolontariatu Caritas od wiary, a jeszcze bardziej jego „odkościelnienie”.

Wnioski i postulaty pastoralne

Przeprowadzone badania socjologiczne nad religijnością wolontariuszy SKC w diecezji ełckiej dowodzą, że nie są oni oderwani od tradycyjnych wzorców i modeli życia religijnego. Respektują przekazywaną z pokolenia na pokolenie wiarę i praktyki religijne. W środowisku młodych wolontariuszy istnieje także znaczny „potencjał” modlitwy indywidualnej. Wskutek dynamicznych przemian społeczno-kulturowych i w warunkach dokonującej się stopniowo sekularyzacji zmienia się jednak ich stosunek do wiary. Dostrzega się zjawisko prywatyzacji wiary i selektywnego podejścia do niej, co widać wyraźnie w odpowiedziach dotyczących akceptacji wybranych wierzeń i prawd wiary.

Istnieje zagrożenie utraty chrześcijańskiej tożsamości i patrzenia na wolontariat jedynie przez pryzmat aktywizmu społecznego z pominięciem aspektu apostołstwa. Przestrzegał o tym Benedykt XVI w encyklice „*Deus caritas est*”: „*Jest zatem ważne, aby działalność charytatywna Kościoła jaśniała wciąż nowym blaskiem i nie rozplynęła się w zwyczajnej organizacji opiekuńczej, stając się po prostu jedną z jej odmian*”²⁷. Doświadczenia Kościoła na Zachodzie Europy stanowią w tym względzie wyraźny przykład oderwania Caritas od Kościoła²⁸. Warto pamiętać, że uczestnictwo w misji Caritas przestaje być wtedy drogą dążenia do świętości, której nie można osiągnąć bez Chrystusa. Posługa charytatywna wolontariuszy chrześcijańskich nie może ograni-

²⁷ DCE, nr 31.

²⁸ Ciekawe refleksje pastoralne na temat tego zagadnienia znajdziemy u ks. prof. Rolfa Zerfaßa, znanego niemieckiego pastorałisty z Würzburga, por. R. Zerfaß, *Lebensnerv Caritas. Helfer brauchen Rückhalt*, Freiburg im Breisgau-Basel-Wien 1992.

czyć się tylko do sfery egzystencjalnej z pominięciem duchowej²⁹. Odnosząc się do tego problemu ks. Vittorio Nozza – dyrektor Caritas Italia, powiedział do dyrektorów Caritas diecezjalnych w Polsce: „(...) *Gdy mówimy o pomocy i służbie, jaką możemy ofiarować ubogim ważne jest, abyśmy pamiętali, że ubodzy mają prawo nie tylko do chleba, ubrania, domu, ale:*

- *do chleba słowa Bożego*
- *chleba Eucharystycznego*
- *chleba miłości braterskiej/Caritas – to znaczy mają prawo do spotkania Chrystusa*”³⁰.

Warto przypomnieć słowa św. Pawła: „*jakże mieli usłyszeć, gdy im nikt nie głosił? Jakże mogliby im głosić, żeby nie zostali posłani*” (Rz 10,14-15). Potrzeba zatem permanentnej formacji religijnej wolontariuszy w wymiarze intelektualnym i duchowym. Zobrazowany stan religijności wolontariuszy stanowi ogromne wyzwanie dla działalności pastoralnej Kościoła. Życie wiary członków SKC winno być rozwijane poprzez ogólnoklejszalne środki formacji duchowej z uwzględnieniem specyfiki duchowości Caritas poprzez słowo Boże, nauczanie Kościoła, życie sakramentalne, kult Eucharystii, nabożeństwa, spotkania formacyjne, katechezę, dni skupienia, rekolekcje, pielgrzymki, zjazdy, warsztaty itp. Dużo zależy przede wszystkim od zaangażowania, kreatywności i osobistego świadectwa wiary opiekunów oraz asystentów kościelnych bezpośrednio odpowiadających za animację i formację młodych wolontariuszy. Formacja młodych ludzi podejmujących dzieła miłosierdzia sprzyja realizacji ich osobistej drogi do świętości, a życie duchowe każdego wolontariusza wzmacnia jedność i świętość członków SKC i Kościoła.

²⁹ Por. W. Kasper, Trzeba troszczyć się w Kościele o kulturę miłosierdzia, „L'Osservatore Romano”, 2013, nr 5, s. 54-56; H. Pompey, P. Roß, *Kirche für andere. Handbuch für eine diakonische Praxis*, Mainz 1998, s. 348.

³⁰ Cyt. za: G. Balcerek, *Prowadzenie dzieł charytatywnych wobec zagrożeń i wyzwań w aktualnej sytuacji Kościoła w Polsce*, w: *Nic nie zastąpi miłości*, red. Z. Sobolewski, K. Kwasik, Kielce 2009, s. 240.

**THE PIETY OF THE YOUTH, THAT IS INVOLVED
IN VOLUNTEERING FOR SCHOOL GROUPS
OF CARITAS AT THE DIOCESE OF ELK,
BASED ON EMPIRISTIC ANALYSIS**

Summary

According to a sociological research about the role of religion in lives of volunteers of SGC (School Groups of Caritas), young people still keep the same traditional patterns as previous generations. On the other hand, because of some dynamic cultural and social changes, and in the current time of gradual secularization, their approach to faith is changing. In fact, the doctrinal selectivity of the volunteers of SGC at the Diocese of Elk becomes more and more noticeable than ever before. Many of them say that their faith is their own private matter.

There is a high risk of loss of Christian identity by many young volunteers. As a matter of fact, some of them are already seeing volunteering as one of the social activities rather than a form of apostolic approach to those who are in need. As a result, volunteering for Caritas may no longer be considered a way to holiness, which is impossible without Christ, for He is the way. Therefore, it is strongly recommended to focus on intellectual and spiritual formation of the volunteers. Religious lives of the members of SGC should be developed through ecclesial resources of spiritual formation with special reference to the spirituality of Caritas foundation. As a result, spiritual life of each volunteer of SGC would strengthen the unity of all members of SGC and the Church.